

אריס נאמנים בכך, ב'מיגו' שהיו יכולים לומר ממך קנינו. (ואם היה הדבר מפורסם שקבל מאביו, בטל המיגו ואין חזקתו חזקה – ע' שר"ת הריב"ש רנב).
ואין לשאול, הלא יכול לומר 'משטה הייתי' בהודאתי – שאין מקבלים טענה זו אלא באדם שהודה לחברו על חיובו (כשלא אמר לנוכחים 'אתם עדי'), אבל במודה לפטור את חברו במה שבידו, אין לומר כן. (ריטב"א. והביא שכן דעת הרא"ה והרמ"ה).
עוד תרץ הריטב"א, שמדובר שאין המערער טוען כן. (וע' במה שהעיר על כך ב'אילת השחר'). ועוד תרץ, שהמחזיק טוען שהודה בפני עדים ואמר להם 'אתם עדי'.

'היכי דמי גזלן? אמר רבי יוחנן: כגון שהחזיק על שדה זו בגזלנותא. ורב חסדא (בשו"ת הרשב"א ח"א תתקמא) הגרסה: רב ששת) אמר: כגון דבית פלוני שהורגין נפשות על עסקי ממון' – 'שהחזיק' – היינו, שגזלה כבר פעם אחת, (ולאו דוקא שלש פעמים. ע' ריטב"א) והחזירו ב"ד לבעלים. וכיון שכך, אפילו החזיק בה ג' שנים אחרי כן, אין לו חזקה. (רמב"ן, רשב"א ור"ן).

– 'מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי אהדדי'. (רא"ש. ויש פרוש נוסף (מובא ברמב"ן) שנחלקו באיזה גזלן אמרו שהודאת הבעלים אינה הודאה – ר' יוחנן אמר, מכיון שגזל שדה זו, אין הודאה מועילה, שהרי אלם הוא. ורב חסדא חלק, שלעולם הודאתו הודאה מלבד בגזלן הורג על עסקי ממון. ואולם הרמב"ן נקט שלא כפרוש זה, וכ"כ עוד ראשונים, שזה שאמרו שהודאה אינה מועילה – זה דוקא בגזלן דרב חסדא, ולא בגזלן דר' יוחנן. ע' ר' יונה וריטב"א).

(ע"ב) 'במגורשת ואינה מגורשת' – משמע, שאילו במגורשת ודאי – אין לה מזונות, הגם שלא נתן לה כתובתה עדיין. ודלא כשיטת הירושלמי. (ריטב"א).

(וכבר נחלקו בדבר הראשונים. וע' במובא בב"מ יב – חוברת כא.
ולפי מה שכתבו התוס', שמדובר בשיחוד לה קרקע למזונותיה, אין כל ראייה, כי במגורשת ודאי, גם אם ננקוט שיש לה מזונות, הלא כיון שיחוד לה, פשיטא שהיא ככל אדם. והריטב"א שהוכיח – הולך לשיטתו שחולק על התוס' וס"ל שמדובר שלא ייחד לה קרקע, וכדברי הרשב"ם).

'אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב אחריות נכסים' – לפי שהאנס אינו מקפיד בדבר, ואם לא שגמר בדעתו להקנות לו, לא היה כותב אחריות. ומכל מקום, אם אמר לו האנס לכתוב לו אחריות בפירוש – מקחו בטל. וכן כתב רבנו יונה. (ריטב"א, ר"ן)

'ורב ביבי מסיים...' – מובא בשם השל"ה הק', שיש לקרוא בְּיָבִי, ולא בְּיָבִי.

דף מח

באורים, ציונים וראשי פרקים לעיון

'וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים...' – אבל גט המעושה שלא כדין, הרי הוא בטל ואינו גט כלל וכלל. והראשונים (בקדושין ג. ע"ש בסוגיא) בארו, מדוע אין אומרים כאן את הכלל 'דברים שבלב אינם דברים', והלא כיון שאמר 'רוצה אני' ונתן גט, מה לנו ולדברים הטמונים בלבו? ושני הסברים נתנו בדבר:

א. כל שעל-פי דין אינו חייב, הדברים מוכיחים שאינו רוצה לגרש, וכל שהדברים שבלבו מוכחים וידועים, הרי הם 'בלבו ובלב כל אדם' והוו דברים. (עפ"י ריטב"א שם).

ב. כל מעשה שנעשה באונס, אינו נחשב כמעשה האדם כלל ועיקר, וכאילו לקחו את ידו לעשות בה מעשה נתינה, שאין המעשה מתייחס לאדם. (ואף אילו היה ניתן לכפות את מחשבתו ורצונו – כל שנעשה באונס – אינו כלום), והלכך, גם מה שאמר בפיו 'רוצה אני' – אינו כלום. (עפ"י תוס' ר"ד שם. וכן באר בשו"ת פרי יצחק ח"ב נא. ושם ישב בהרחבה את סוגיתנו עם סוגית קדושין נ. וע' בזה עוד באבני נזר אה"ע קסז; 'חוט המשולש' (מהגרא"י מוולאזין) טז; שיעורי ר' שמואל – קדושין שם, באורך).

'אגב אונסיה גמר ומקנה' – על גדר 'גמר ומקנה', והחילוק שבין מדת הרצון הנצרכת במכירה ובגט (ובישוב שיטת הרמב"ם) – ע' במובא לעיל דף מ (חוברת ל), בשם הגרנ"ט. וע"ע ב'זכר יצחק' ח"א כג, ב ד"ה אמנם; לא ד"ה ובמק"א; ח"ב מד; חדושי הגר"ש שקאפ זצ"ל, כז; שיעורי ר' שמואל – ריש קדושין; בגדי שש' כא.

'גט המעושה בישראל כשר ובעכו"ם פסול, ובעכו"ם – חובטין אותו ואומרין לו עשה מה שישאל אומר לך...' – העולה מסוגיתנו ומהסוגיא במסכת גטין (פח), שגט הניתן באונס ובכפיה שלא כדין – הרי הוא בטל. והסכימו הפוסקים (ע' חו"מ רה, ז; מאירי – גטין גטין פח; שו"ת ר' בצלאל אשכנזי טו; תורת גטין – קלד, ועוד) שאף אונס ממון – נחשב אונס, בין באופן של איום שיטלו ממנו את ממונו אם לא יתן גט, בין באופן שכבר נטלו, ומאיימים שלא יחזירו לו אם לא יתן. (אך אין בכלל זה נתינת ממון כדי שיגרש, שזהו 'אונסא דנפשיה', ואינו גט מעושה. אחרונים).

ואולם – כתבו – אם יש עליו חיוב ממון צדדי, שאינו מכוון ישירות על הגירושין, אלא שיכול הבעל להינצל מאותו חוב אם יתן גט, הרי זה כ'אונסא דנפשיה' ואינו אונס. אך זה דוקא אם אותו אונס ממוני מוטל עליו כדין וכהלכה, אבל אם כפיה זו אינה כדין – הרי זה גט מעושה שלא כדין. (ע' תשב"ץ ח"א א; שו"ת הריב"ש קכו; שו"ת ר"ב אשכנזי שם. וע' באילת השחר' שצידד שאם מוסרים אותו להריגה וכדומה – ללא קשר לגירושין, ויש ביד האשה לעשות שלא ייסרוהו, או להצילו ממיתה, והיא אומרת לו שאם יתן לה גט, היא תפעל בדבר – אינו גט מעושה, שגם זה בכלל 'אונסא דנפשיה'. וסיים במוסגר: 'ואין הכונה להורות בזה הלכה').

לאור הנ"ל, פסקו גדולי הפוסקים שבזמנינו על אודות 'חוק הגט החדש' שהתקבל בארה"ב, שלפיו, השופט בערכאותיהם, הדן בחלוקת רכוש שבין בני הזוג שנפרדים, יתחשב בעובדה שהבעל מסרב לתת גט פיטורין לאשתו, ויחייבו משום כך בחיובי ממון נוספים. –

וכתבו הפוסקים, שיש חשש בחוק זה לגט מעושה שלא כדין, שהוא פסול, שהרי אונס ממון – אונס הוא, וכל שאין העכו"ם כופה על פי בית-דין של ישראל – אינו גט. ולדעת רוב הראשונים, גם כשחייב לגרשה עפ"י דין תורה, כל שאין ב"ד כופין לגרש, הרי זה גט מעושה. ועוד נחלקו הרא"ש והרמ"ה (ומובא בטור אה"ע קלד), אם די בכך שב"ד של ישראל מצוה לעכו"ם לכפות, או צריך שהגוי יאמר בכפיתו 'עשה מה שב"ד של ישראל אומרים לך'. ולכן יש לחוש לגט מעושה אם מחייבים אותו בערכאות לשלם ממון עד שנאלץ משום כך לגרש ללא רצונו.

ואולם, אם נפסק דינו לכפיה בב"ד של ישראל, כדת וכהלכה, ומסרב לציית, ניתן לכפותו על ידי גוי העושה על דעתא דנפשיה. (ע' בכל זה בנדפס בקובץ 'מוריה', ריז-ח (אייר תשנ"ג) – מהגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבך שליט"א, ובד"צ שע"י כולל הרבנים דמאנסי. וע"ע בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד קו).

'שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה ביד עכו"ם ומפקעת עצמה מיד בעלה' – רשב"ם פרש: להחניף לו ולזנות עמו עד שיכריח את בעלה לגרשה. ואולם מהתוס' נראה שאין כאן חשש זנות, אלא גזרה שמא תאמר לעכו"ם לכפות את בעלה לגרשה, גם כאשר על פי דין תורה

אינו חייב לעשות כן. (עפ"י אילת השחר. נראה שרשב"ם פרש 'תולה' – נמסרת בידיו, מלשון 'ותלית אותו', והוא כינוי גנאי, כביכול נתלית היא בידו. והתוס' פרשו מלשון 'תולה קללתו באחרים' – היינו, מייחס הדבר וקושר אותו באחרים, ואף כאן – מייחסת עצמה ואת דינה ביד הגוי, שהוא יציגה ויתבע את דינה במקומה).

'ככתבם וכלשונם'

ז"כ אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים' – זו לשון הרמב"ם ז"ל (גירושין ב,כ): 'למה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל? שאין אומרינן אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו – אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישאל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו'.

בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין, מובא ענין זה בהרחבה בהרבה מקומות, והנה שנים מהם: 'הש"י הוא לבן של ישראל, כמו שאמרו (בשהש"ר) על הפסוק 'לבי ער', ממה שכתוב 'צור לבבי וגו'.

וזהו החילוק בין ישראל לעמים, דאפילו (מי שהוא בכלל) פושעי ישראל שהרבה עבירות עד אין קץ, אע"פ שחטא – ישראל הוא, ונקרא 'אסא דקאי בני הוצי' (סנהדרין מד.), דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ומעמקי לבבם דבוק בהש"י, שהוא שורש נקודת לבם. כדרך שאמרו (בברכות יז.) 'גלוי וידוע שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב – שאור שבעיסה'. וכדרך שכתב הרמב"ם בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני.

ודבר זה, אי אפשר לעמוד עליו שום בריה רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל. מה שאין כן אצל עכו"ם, אפילו חסידי אומות העולם, שמכיר שכך טוב, מכל מקום עצם לבבו אין כן...'. (רסיסי לילה – מד.)

'... ועל כן אמרו (בעירובין כא) לפני זה, 'הדוד אחד תאנים רעות מאד' – אלו רשעים גמורים. שמה תאמר אבד סברם וגו' תלמוד לומר 'הדודאים נתנו ריח' – אלו ואלו עתידין שיתנו ריח טוב. דגם פושעי ישראל לא ידה ממנו נדח, כי יש בהם נקודה קדושה במעמקי הלב, וסופן עתידין וכו' אחרי שיצרפו ויכלו הרע וההוצי הסובבין, וישאר השורש הטוב, יתנו ריח.

וכתיב 'אמר' 'נתנו' – לשון עבר. כי באמת כל הרשעות אינו נוגע לעצם היהדות ונקודה האמיתית שבלב, וכמו שכתב הרמב"ם בהא דכופין עד שיאמר רוצה אני, משום דבאמת רוצה, ע"ש. ואפילו הגדיל עבירות וכבר נכנס היצר ממפתחי הלב לפנימיותו, ונעשה 'בעל הבית' (סוכה נב:), מכל מקום שורש היהדות ישנו במעמקי הלב, רק שמעוטף בהרבה לבושי שק, וד' אשר יראה ללבב רואה גם אז בו אותה הנקודה הנותנת ריח טוב. וכן המבין מרגיש בריח טוב, כיצחק אבינו ע"ה, יוכל להריח ריח הטוב דגן-עדן של הבוגדים, גם טרם ששבו והגיעו לשלימות התיקון.

ולפיכך גם הגרוע שבישראל מרגיש איזה קדושה בשבת, כי מצא מין את מינו וניעור...'. (קונטרס 'עמלה של תורה' 1).

(ראה עוד בענין זה ב'משך חכמה' – יתרו יט, יז).

דף מז

צג. האם יש חזקה לאישים דלהלן: א. בן אומן / בן אריס. ב. גולן. ג. בן גולן. ד. אומן שירד מאומנותו. ה. בן שנפרד מאביו (בנכסי אביו). ו. אשה שהיא ספק מגורשת, המחזיקה בנכסי בעלה.

א. יש להם חזקה. ואולם אם באים בטענת אביהם, פירוש, שאומרים שירשו מאביהם שהחזיק בה – אין חזקתם חזקה, היות ולאביהם אין חזקה, גם הם שבאים מכחו – אין להם. מלבד אם טוענים שיוודעים שאביהם קנה את הקרקע ('קמי דידי'). וכן אם טוענים שיוודעים שהמערער הודה בפני אביהם שהקרקע שלו. (כ"ה לפי שיטת ר"ת. והובא בטור וברמ"א).

ב. אין לו חזקה. ר' יוחנן פרש שהכוונה על שדה מסויימת שהחזיק עליה בגזלנות. ולכך אינו נאמן לטעון 'קניתי', ורב חסדא פרש בגזלן שהורג נפשות על עסקי ממון, שאין לו חזקה על שום שדה, שאנשים יראים למחות בו. והלכה כשניהם. (רשב"ם וש"פ).

ג. אם טוען 'קניתי' – יש לו חזקה. (ואפילו אם אביו הגזלן חי עדיין. רמ"א ועוד. ומהרש"ל חולק). ואם טוען שירש מאביו, אפילו טוען ומביא עדים שהמערער הודה לאביו שהיא שלו – אין לו חזקה. שהודאתו אינה כלום, שנעשתה מתוך אונס. ואם טוען שירש מאביו אביו – הרי זו חזקה.

ד. יש לו חזקה. (ואפשר, אפילו באותם כלים שנתנו לו באומנותו, ושהו אחר שירד מאומנותו, במשך זמן כזה שרגילות להתזכרם לבעלים. עפ"י תוס').

ה. יש לו חזקה. ואין אומרים שהאב אינו מפקיד על בנו – לפי שחלק ממנו וכבר אינו סמוך על שלחנו ועסקיו. (ודעת רב יוסף (להלן נב.) שאפילו חלקו אין לו חזקה. והסיקו שם שלא כדעה זו).

ו. יש לה חזקה, ואין אומרים, הואיל ובעלה חייב במזונותיה, השאיר לה קרקעו לצורך אכילת פירות. (התוס' כתבו (דלא כרשב"ם, עמהרש"א. וכן הריטב"א נקט כרשב"ם), שמדובר שיחד לה קרקע אחרת).

צד. גולן הבא להוכיח את בעלותו על הנכס – אלו ראיות צריך כדי שנחזיק השדה בידו?

גולן (כהגדרתו המבוארת לעיל) שהביא ראיה על קרקע שברשותו – אם אין עדים שראו ששילם דמים לבעל השדה (ולא די בהודאתו ששילם) – אפילו יש עדים שבעליו אמרו לו 'לך חזק וקני' – אינו מועיל. ואם יש שטר מכר – לדעת רב מועיל, ולדעת שמואל לא מועיל אלא אם יש בשטר אחריות נכסים. (והלכה כשמואל. קנא, ג). ואם העדים מעידים שראו ששילם – לרב הונא, קנה, ולרב ביבי לא קנה, אלא שמחזיר לו את המעות. (ונחלקו הפוסקים בדבר, האם קנה הגולן כששילם דמים ולא כתב המוכר 'מודעא' – קנא, ג).

דפים מז – מח

צה. מה דינם של:

א. 'תליוהו וזבין'. ב. 'תליוהו ויהיב'. ג. 'תליוהו וקדיש'.

א. מי שכפוהו אחרים למכור מנכסיו, עד שנאות לומר 'רוצה אני' – לרב הונא, מכירתו מכירה, אם לא מסר מודעא קודם לכן.

לדברי רב ביבי – אין מכירתו מכירה.

ולרובא – מכירתו מכירה רק בכגון שאנסוהו למכור שדה סתם והוא בחר לו שדה מסוימת, או אף בשאנסוהו על שדה מסוימת וראוהו מונה את המעות שקיבל, או אף בשלא מנה, ובאופן שיכל לדחות את המאנס ולהשמיט

ממנו לעת עתה, ולא עשה כן. אבל בשאר אופנים – אינה מכירה. (ולדעת רבא אין כותבין מודעא במכר, כי ב'שדה סתם' נידון כרצון, ואין המודעא מועילה, וב'שדה זו' אין צריך מודעא).
והסיקו הלכה כרב הונא, שמכירתו מכירה. (ונחלקו הפוסקים אם צריכים העדים לראות נתינת מעות, או לא. ועוד דנו הראשונים כשקיבל כסף מועט (וע' שו"ת רדב"ז ח"א נה), וכן דנו אם צריך אמירת 'רוצה אני' במפורש, או אף בקבלת המעות בשתיקה סגי – ע' רמב"ם וראב"ד מכירה י,א; ראשונים כאן; טושו"ע קנא).
ב. אנסוהו ליתן (ללא קבלת תמורה) – אין מתנתו מתנה. (ואפילו לרב שאמר 'בשטר קנה', כתבו התוס', לפי שלדעתו אם כתב שטר מסתמא קיבל מעות, אך גם הוא מודה ש'תליוהו ויהיב' – אינה מתנה).
ג. כפה את האשה לקבל קדושין, עד שאמרה 'רוצה אני' – אמימר אמר שהיא מקודשת, ומר בר רב אשי אמר שהפקיעו חכמים את קידושו, לפי שעשה שלא כהוגן. (וכן הלכה – אה"ע מב,א. והאיש שאנסוהו לקדש – מחלוקת הפוסקים).

דפים מח – מט

צו. עדים החתומים על השטר – האם הם נאמנים לפוסלו על ידי טענה שנמסרה מודעא בפניהם, או שהיה זה שטר אמנה?

עדים שאמרו 'מודעא היו דברינו' – לרב נחמן, אינם נאמנים, שהרי באים לעקור את השטר שהם חתומים עליו. (ואפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר, אינם נאמנים ב'מיגו' שהיו יכולים לומר 'מוזיף'. רשב"ם ותוס').
לדעת מר רב רב אשי: נאמנים.
רשב"ם כתב שנאמנים אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר, (וכן שיטת רבנו יונה. וכ"פ בשו"ע מו,לו), לפי שאין כאן עקירת השטר. והתוס' (כאן ובכתובות) כתבו שאם כת"י יוצא ממקום אחר – אין נאמנים. (וכך שיטת הר"ד, הרא"ה והריטב"א, ועוד – ע' ש"ך מו ס"ק קיז).
ואולם, אם קיים שטר מודעא שקדם לשטר זה, הגם שעדי השטר עצמם חתומים עליו, גם רב נחמן מודה ששטר המכירה בטל, לפי ששטר המודעא הקודם מבטל שטר זה.
(הלכה כמר בר רב אשי – שו"ע מו,לו. ואולם כמה ראשונים פסקו כרב נחמן, אע"פ שמר בר ר"א היה מאוחר, לפי שסתמא דגמרא כאן ובכתובות מקשה מדברי ר"ב – עש"ך מו,קיז).
עדים שאמרו 'אמנה היו דברינו' – אינם נאמנים, (ואפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר. (כתובות יט.)), ואפילו למר בר רב אשי, שהרי עושים עצמם רשעים בעדות זו, שחתמו על שטר אמנה שלא כדין, לכך אינם נאמנים.

דפים מט – נ

צז. א. לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה – האם מקחו קיים או בטל – מה הדין בנכסים השונים לסוגיהם (הכתובים בכתובה ושאינם כתובים, נכסים שלו ונכסים שלה)?

ב. אשה שמכרה לבעלה מנכסיה – האם היא יכולה לטעון 'נחת רוח עשיתי לבעלי' ולא מכרתי לו בהחלט?

א. נכסים הכתובים בכתובה, המיוחדים לה לפרעון כתובתה, מנה מאתים או תוספת, וכן נדונייתה שהכניסה לו – שלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה, יכולה היא לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, כדי שלא תהא איבה בינינו, ומקחו בטל. (ויש אופנים שאין טענה כזו, כגון כשלוקח אחד היא לא הסכימה ולשני כן). (לרשב"ם ור"י – משעת טריפה בלבד, אבל בינתיים, עד שתטרוף – המקח קיים. ולרש"י (והריטב"א בחדושו, והרשב"א בשו"ת ח"ב שצט) – בטל לגמרי. עתוס').